

SPONTAANI KIELENTUOTANTO JA VUOROVAIKUTUKSEN RAKENTUMINEN ALKEISTASOISTEN
SUOMENOPPIJOIDEN DRAAMALLISESSA VUOROVAIKUTUSHARJOITUKSESSA

Suomi toisena ja vieraana kielenä -oppiaine
Oulun yliopisto
kevät 2020
Tutkimusseminaari 695009A:1

Jukka Isomaa

SISÄLLYS

1. JOHDANTO	1
1.1. Tutkimuskysymykset	1
1.2. Keskustelunanalyttinen ja multimodaalinen tutkimusote	3
1.3. Draamallisen vuorovaikutuksen tutkimus	4
1.4. Aiempi tutkimus	5
2. TUTKIELMAN AINEISTO JA LITTEROINTI	6
3. AINEISTON ANALYYSI	9
3.1. Tehtävään orientoituminen	9
3.2. Ensimmäinen pitsantilaus	12
3.3. Toinen pitsantilaus	16
4. PÄÄTÄNTÖ	20
LÄHTEET	22
LIITE 1. Keskustelunanalyttiset litterointimerkit	
LIITE 2. Pitsalista	

1. JOHDANTO

Tutkimukseni aiheena on keskustelun jatkamis- ja ylläpitostrategiat aikuisten maahanmuuttajataustaisten suomenoppijoiden draamallisessa keskusteluharjoituksessa. Tutkielmassani analysoin videota, jossa kaksi opiskelijaa keskustelee draamallisen suomen oppimisharjoituksen kontekstissa. Harjoituksessa toinen opiskelija esittää pitserian pitäjää ja toinen pitseriaan puhelimella soittavaa asiakasta, joka haluaa tilata pitsan. Tehtävässä tuotettava oppijan suomi on vapaasti tuotettua spontaania puhetta. Harjoituksessa tekijät siis improvisoivat ja valitsevat omasta mielestään vuorovaikutuskontekstiin parhaiten sopivia repliikkejä.

Tutkimuksessani pyrin selvittämään, miten keskustelun osapuolet lähtevät rakentamaan spontaania vuorovaikutustilannetta, millaisia ongelmia he kohtaavat vuorovaikutuksessaan ja miten he pyrkivät ratkaisemaan nämä ongelmat. Erityisenä huomion kohteena ovat keskustelussa ilmenevät murtumat eli kohdat, joissa vuorovaikutus katkeaa tai keskustelun osapuolet tulkitsevat toisiaan väärin. Videomateriaalin analyysissä pohdin syitä vuorovaikutusmurtumien syntyyn sekä tarkastelen keinoja, joiden avulla osapuolet pyrkivät jatkamaan vuorovaikutustaan.

Tutkimusotteenani hyödynnän multimodaalista keskustelunanalyysia eli otan huomioon sekä keskustelijoiden kielellisen vuorovaikutuksen että heidän kehollisen ja muun ei-kielellisen toimintansa. Analyysillani haluan selvittää, miten keskustelun osapuolet hyödyntävät kehollista toimintaansa osana kielellistä vuorovaikutustaan. Tutkimusnäkökulmani on kvalitatiivinen.

1.1. Tutkimuskysymykset

Ihmisten voi olla vaikea toimia vuorovaikutustilanteissa silloin, kun he joutuvat toimimaan kielellä, joka ei ole heidän äidinkieltensä. Ensimmäisellä tutkimuskysymyksellä haluankin kiinnittää huomion niihin strategioihin ja ratkaisuihin, joita maahanmuuttajataustaiset puhujat käyttävät spontaanissa vuorovaikutustilanteessa:

1) Miten S2-taustaiset keskustelijat lähtevät rakentamaan spontaania vuorovaikutustilannetta? Millaisten vaiheiden kautta keskustelu etenee?

Kaikkeen vuorovaikutukseen sisältyy katkoksia ja väärinymmärryksiä. Vieraan kielen oppijoiden puheessa katkoksia aiheuttavat paitsi haasteet improvisaatioasetelman ylläpidossa, myös rajalliset kielelliset resurssit. Tällöin myös riskit vuorovaikutuksen katkeamiselle ovat suuremmat kuin natiivitaustaisilla keskustelijoilla. Toinen tutkimuskysymykseni käsittelee vuorovaikutuksessa ilmeneviä katkoksia eli murtumia:

2) Mitä vuorovaikutuksessa tapahtuu silloin, kun vuorovaikutus murtuu? Minkälaisissa vuorovaikutuksen kohdissa murtumakohdat ilmenevät ja miten keskustelijat pyrkivät jatkamaan vuorovaikutustaan?

Analysoimani harjoituksen maahanmuuttajat ovat opiskelleet vasta vähän suomea. Koska heidän suomen kielen resurssinsa ovat rajalliset, heidän voisi kuvitella tukevan kielellistä vuorovaikutustaan ei-kielellisellä toiminnalla. Kolmas tutkimuskysymykseni valottaakin näiden kahden erilaisen vuorovaikutustavan välistä suhdetta:

3) Millaisia kielellisiä ja ei-kielellisiä strategioita keskustelun osapuolet käyttävät vuorovaikutuksessaan? Toimivatko kielellinen ja ei-kielellinen vuorovaikutus toisiaan tukien vai ilmeneekö niiden välillä ristiriitaa?

Alustava tutkimushypoteesini on, että alkeisoppijoiden keskustelussa kehollisella toiminnalla on keskeinen merkitys, sillä puhujat haluavat täydentää ja vahvistaa rajallista kielellistä vuorovaikutustaan eleillä ja muilla ei-kielellisillä vihjeillä. Tarkasteleman draamallisen vuorovaikutustilanteen tekee mielenkiintoiseksi myös se, että harjoitus ei ole puhdas imitaatio autenttisesta puhelinkeskustelusta, sillä puhelimesta puhujat eivät yleensä näe toisiaan. Tässä harjoituksessa keskustelijat seisovat kuitenkin vastakkain, minkä vuoksi he pystyvät suullisen vuorovaikutuksen lisäksi hyödyntämään myös ei-kielellisiä signaaleja. Tämän voisi ajatella helpottavan keskustelutilannetta, sillä keskustelun mahdollisesti murtuessa, keskustelijat voivat tukeutua puheen ohella myös esimerkiksi toistensa kasvoniilmeisiin.

Puhujan kehollinen ja kielellinen vuorovaikutus voivat olla myös ristiriidassa. Tällaisissa tilanteissa oletan vastaanottajan tulkitsevan tilanteen ei-kielellisten signaalien kautta, sillä konkreettisiin visuaalisiin vihjeisiin voi olla selkeämpi luottamus kuin vieraskieliseen sanalliseen

informaatioon. Oletan myös, että pelkät ei-kielelliset vihjeet voivat toimia rajanjakona sille, milloin keskustelijat siirtyvät draamallisen vuorovaikutustilanteen ja reaali maailman välillä.

1.2. Keskustelunanalyttinen ja multimodaalinen tutkimusote

Tutkimukseni menetelmällisenä viitekehyksenä toimii keskustelunanalyysi ja eritoten multimodaalinen keskustelunanalyttinen tutkimus, jonka tavoite on selvittää, kuinka ihmiset toimivat todellisissa ja spontaaneissa kielenkäytön tilanteissa (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka: 2006). Keskustelun litterointi on olennainen osa keskustelunanalyttistä tutkimusta (Seppänen 1998: 18).

Keskustelunanalyysia, jossa puheen ohella tarkastellaan myös keskustelijoiden käyttämiä **ei-kielellisiä** signaaleja, kuten kasvonilmeitä, eleitä ja kehonliikkeitä, kutsutaan multimodaaliseksi tutkimukseksi (Lindholm, Stevanovic & Peräkylä 2016: 12.) Multimodaalisessa tutkimuksessa voidaan tarkastella myös keskustelijoiden ympäristöä ja esineitä sekä niiden merkitystä keskustelun rakentamisessa (Haddington & Kääntä 2011: 12). Omassa tutkimuksessani keskustelijat esimerkiksi käyttävät vuorovaikutuksensa tukena paperista pitsalistaa, jonka sisältämään informaatioon he viittaavat sekä kielellisesti että ei-kielellisesti.

Erilaisista ei-kielellisen vuorovaikutuksen strategioista erityisesti katseella on keskeinen merkitys. Katsekontaktin muodostaminen toimii vahvana sosiaalisena viestinä aikeesta aloittaa vuorovaikutus valitun henkilön kanssa. (Ruusuvuori 2016: 49.) Katseen suuntaaminen antaa muille vihjeen siitä, mihin keskustelijan mielenkiinto kohdistuu. Näin mahdollistuu myös mielenkiinnon jakaminen kohteeseen (Rossano et al. 2006: 191). Toisin kuin puhe, ei-kielellinen vuorovaikutus voi välittää sanattomia viestejä muille ihmisille myös tiedostamattamme. Tällaiset viestit voivat edelleen vaikuttaa myös vuorovaikutuksen kulkuun, vaikka emme sitä tiedostaisikaan (Lindholm, Stevanovic & Peräkylä 2016: 16.)

1.3. Draamallisen vuorovaikutuksen tutkimus

Tämän päivän S2-opetuksessa korostetaan usein kielen funktionaalista roolia ja opetuksessa hyödynnetään runsaasti erilaisia draamallisia keskusteluharjoituksia. Usein S2-opetuksen draamaharjoituksissa pyritään simuloimaan jokin todellinen kielenkäyttötilanne, esimerkiksi lääkärissä asiointi, puhelimella soittaminen tai virastossa asiointi. Luokkaopetuksen osana draamaharjoitukset kehittävät oppilaan taitoa käyttää kieltä erilaisissa kommunikointitilanteissa, koska kielenkäyttö nousee aidosta puhetilanteesta (Ahonen 1994: 89).

Improvisoiduilla draamaharjoituksilla tarkoitetaan harjoituksia, joissa tapahtuvaa vuorovaikutustaan ja toimintaa ei rajoiteta. Improvisoidessaan ihminen tulee tietoisiksi erilaisista selviytymisstrategioista, joita ihmiset käyttävät keskusteluissaan. (Ventola 2005: 83.) Draaman ja improvisaation hyödyntäminen kielen opetusmetodinä voi lisätä osallistujien uskallusta kokeilla ja käyttää toista kieltä, sillä toiminta tapahtuu fiktiivisessä roolissa ja leikillisessä kehyksessä (Keränen 2018: 186).

Kaikenlaisissa improvisoiduissa keskusteluissa ilmenee yleensä katkoksia ja taukoja. Kielenoppijoiden draamaharjoitusten kohdalla keskeytykset voivat olla seurausta joko rajallisista kielellisistä resursseista tai muista improvisaatioasetelman jatkumiseen liittyvistä haasteista. Tilanteita, joissa vuorovaikutus keskeytyy mieleen muistumattoman sanan vuoksi, kutsutaan **sanahauksi** (Brouwer 2003: 535). Sanahaussa puhuja haluaa nimetä tietyn asian, mutta hänellä ei ole sanallisia resursseja tai pääsyä näihin resursseihin johtuen keskustelutilanteeseen liittyvistä esteistä. (Brouwer 2003: 535-536.) Yksittäisten sanojen unohtamisen ohella vieraan kielen kielenoppijat joutuvat prosessoimaan myös laajempien kohdekielisten ilmiöiden, kuten oikeiden lauserakenteiden muodostamisen kanssa. Näin ollen vuorovaikutuksen keskeytyessä sanahakuun kyse voi olla myös laajemmasta ilmiöstä kuin yksittäisen sanan unohtamisesta (Brouwer 2003: 535).

Draamallinen harjoitus voi keskeytyä myös muusta syystä kuin sanahausta. Teatteritaiteen puolella käsitettä **roolista putoaminen** käytetään kuvaamaan kaikenlaisia draamassa tapahtuvia tilanteita, joissa illuusio fiktiivisen tilanteen todenmukaisuudesta murtuu. Tyypillinen esimerkki roolista putoamisesta on vuorosanojen unohtuminen. (Stanislavski 2011: 19.) S2-oppiloiden draamallisia improvisaatioharjoituksia tutkinut Anja Keränen kutsuu puolestaan draamaharjoituksissa ilmeneviä katkoksia keskustelun **murtumakohdiksi**.

Kielenoppijoiden draamassa sanahakutilanteet ja roolista putoamiset saattavat myös limittyä. Unohtunut sana voi esimerkiksi keskeyttää vuorovaikutuksen niin, että puhuja lopulta putoaa myös roolista, ja fiktion illuusio murtuu. (Keränen 2018: 186-187.)

1.4. Aiempi tutkimus

Vieraan kielen oppijoiden puheessa ilmeneviä murtumakohtia on tutkittu ulkomailla ja Suomessa. Esimerkiksi Brouwer on tarkastellut, millaisia L1 ja L2 -puhujien käyttämät sananhakustrategiat eroavat toisistaan (Brouwer 2003). Erilaisia L2-puhujien sanahakutilanteissa käyttämiä mieleen palauttamisstrategioita on myös luokiteltu (ks. Ecke 1999).

Viimeaikaisesta suomalaisesta multimodaalisen keskustelunanalyysin tutkimuksesta on mainittava ainakin Niina Liljan (2010) väitöskirjatyö, joka käsittelee äidinkielisten ja S2-puhujien välisten keskustelujen vastaanoton ongelmia ja sitä, miten puhujat ratkovat näitä ongelmia. Jenny Paananen (2019) tarkastelee puolestaan S2-puhujien ja natiivisuomalaisten käyttämiä erilaisia yhteisymmärryksen rakentamisstrategioita. Tutkimuksessaan Paananen tarkastelee yleislääkärin vastaanottotilanteita, joissa joko lääkäri tai potilas on ulkomaalaistaustainen S2-puhuja. Työssään hän myös määrittelee viisi erilaista yhteisymmärryksen rakentamisstrategiaa: eleiden käyttö, kysymysten uudelleenmuotoilu, asiantuntijainformaation selittäminen potilaalle, tulkkaus ja päätöksistä keskusteleminen (Paananen 2019: 17).

Ivana Leinonen (tekeillä) tarkastelee puolestaan suomen- ja tšekinkielisten puhujien englanninkielisiä keskusteluja. Leinosen mukaan keskustelijoiden lähtökielestä ottavat yksittäiset sanat toimivat lähtökielestä riippumatta resurssina englanninkielisen vuorovaikutuksen ylläpitämiselle ja auttavat edelleen yhteisymmärryksen rakentamista.

2. TUTKIELMAN AINEISTO JA LITTEROINTI

Tutkimani video on osa Katriina Rantalan oululaisessa aikuisoppilaitoksessa keräämää videoainestoa, joka edelleen kuuluu myös Oulun yliopiston suomen kielen oppiaineen ICLFI-korpukseen (<https://www.oulu.fi/suomitoisenakielena/node/16078>). Videot ovat osa Rantalan väitöskirjatyötä. Videot on kuvattu 2010-luvulla ja niiden kuvaamisajankohtana puhujat olivat opiskelleet suomea noin puolen vuoden ajan.

Videoissa opiskelijat suorittavat pareittain kaksi draamallista suomen oppimistehtävää. Ensimmäisessä tehtävässä toinen opiskelijoista toimii kaupan myyjänä ja toinen asiakkaana. Jälkimmäisessä harjoituksessa toinen opiskelija näyttää pitserian myyjää ja toinen asiakasta, joka soittaa pitseriaan. Molemmissa tehtävissä tehtävän suoritettuaan opiskelijat vaihtavat rooleja.

Omassa työssäni tarkastelen ainoastaan yhtä videoista, joka on kokonaiskestoltaan 6 minuuttia ja 18 sekuntia. Työni käsittelee ainoastaan jälkimmäistä pitseriaan soittamisharjoitusta, jonka osuus videosta on 4 minuuttia ja 7 sekuntia. Molempien tarkastelemieni videon puhujien lähtökieli on arabia. Rantala on tehnyt aineiston videoihin alustavan litteroinnin, jonka pohjalta olen itse tuottanut multimodaalisen litteroinnin työssä tutkiemiini kohtiin. Osa videon arabiankielisistä puheosuuksista oli myös suomennettu alustavassa litteraatissa ja olen merkinnyt suomenkielisen käännöksen litteraattiini, mikäli sellainen on ollut tarjolla.

Koska kyseessä on laadullinen tutkimusnäkökulma, on perusteltua, että tutkimuksessa analysoitavat kohdat ovat peräisin samasta videosta. Näkisin, että koska kaikissa analysoimissani kohdissa keskustelun osapuolet pysyvät samoina, pystyn paremmin osoittamaan toisteisia piirteitä keskustelusta ja pääsemään analyysissäni pintatasoa syvemmälle.

Keskustelua litteroidessa olen seurannut Seppäsen (1997) esittämiä merkintätapoja (Seppänen 1997: 21). Kehollisen toiminnan kuvauksessa olen noudattanut Lorenza Mondadan (2016) multimodaalisen toiminnan litterointiohjeita. Keskustelun osapuolista käytetään keksittyjä nimiä Omar ja Mustafa. Omarin puheenvuorot on merkitty litteraatissa lyhenteellä "OMA" ja hänen multimodaalisen toimintansa symboli on *. Mustafan puheenvuorot on puolestaan merkitty litteraattiin lyhenteellä "MUS" ja hänen toiminnastaan

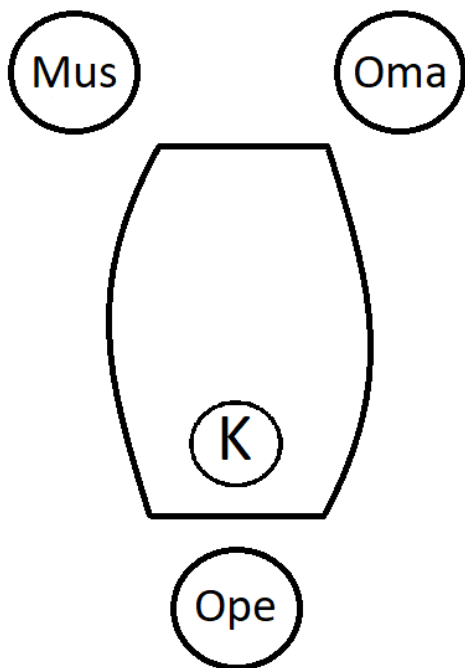

käytettävä symboli on Δ . Tehtävän ohjeistavan opettajan lyhenne on "OPE" ja hänen multimodaalisen toimintansa symboli Φ . Tarkka erittely tutkielmassa käytetyistä litterointimerkeistä on esitetty tutkielman liitteet-osiossa.

Multimodaalisessa litteroinnissa kunkin puhujan kehollinen toiminta on litteroitu puheosuuden alle. Mikäli molemmat keskustelun osapuolet ovat toteuttaneet kehollista toimintaa heistä vain toisen puhuessa, puheenvuorossa olleen henkilön multimodaalinen toiminta on esitetty litteraatissa ensin ja kuuntelevan osapuolen tämän jälkeen. Mikäli kyseessä on ollut päällekkäispuhunta, olen merkinnyt multimodaalisen toiminnan vasta päällekkäispuhunnan jälkeen.

Tehtävän ohjeistavalta ja tarkkailevalta opettajalta olen merkinnyt ainoastaan hänen puheensa, mutten ole huomionnut hänen multimodaalista toimintaansa. Näin siksi, koska tutkimuskysymyksen kannalta opettajan multimodaalinen toiminta ei ole keskeistä. Opettaja ei osallistu varsinaiseen fiktiiviseen vuorovaikutustilanteeseen, vaan hän puhuu ainoastaan harjoituksen alussa ja mahdollisesti murtumakohdissa.

Yleinen haaste multimodaalisessa litteroinnissa on tarkasteltavan informaation rajaaminen. Mikäli tutkimuksen tekijä sisällyttää litteraattiinsa kaiken ei-kielellisen informaation, analysoitavan informaation määrä kasvaa usein suureksi. Keskusteluanalytyttisessä tutkimuksessa tulisivin aina rajata tarkasteltavan aineiston määrä ainoastaan niihin piirteisiin,

Kuva 1: Kuvausasetelma.

joita kulloinkin ovat tarkastelun fokuksessa. (Seppänen 1997: 27.)

Eleiden ja ilmeiden litteroinnissa olen pyrkinyt sisällyttämään litteraattiin ne tapaukset, joissa eleillä on kaikkein selkein viestinnällinen tehtävä. Samoin keskustelun osapuolten katseen olen litteroinut niiltä osin, kun olen nähnyt sen vuorovaikutuksen kannalta merkityksellisenä. Myös kaikki hymyä ja naurua sisältävät osiot näkyvät litteraatissani. Luettavuuden säilyttämiseksi en toisaalta ole sisällyttänyt esimerkiksi kaikkea prosodiaa litteraattiini.

Erityisesti Omar käyttää vuorovaikutuksensa tukena paljon elettä, jossa hän heilauttaa avokämmentä kämmenosa ylöspäin. Ele toimii pääasiassa sanallisen ilmaisun tehostuskeinona, mutta sillä ilmaistaan myös muita merkityksiä¹.

Mondada huomauttaa puolestaan, että eri eleinen kuvailu ei usein ole yksiselitteistä. Litteraatteihin kirjoitetut kuvaukset saattavat esimerkiksi liialti yksinkertaistaa tai samankaltaistaa eri eleitä ja toimintoja. (Mondada 2016: 5.) Litteraatissani olenkin pyrkinyt aina käyttämään samaa verbiä samamerkitysisestä toiminnasta sekä välttämään mahdollisten affektiivisten sanojen käyttöä.

Vuorovaikutustilanteen kuvaus on toteutettu taukotilan kaltaisessa huoneessa, jonka keskellä on suuri pöytä (kuva 1). Omar ja Mustafa seisovat vastakkain pöydän eri puolilla ja heitä kuvaava kamera ("K") on sijoitettu pöydän toiseen päähän. Opettaja pysyttelee pääosin pois videokuvasta.

Olen jakanut tutkimusmateriaalini käsittelyn kolmeen kokonaisuuteen. Ensimmäisessä esimerkissä kyse on keskustelijoiden orientoitumisesta fiktiivisen vuorovaikutuksen kehykseen. Toisessa esimerkissä puhujat aloittajat vuorovaikutuksen, mutteivat vielä pääse harjoituksessa ensimmäisiä vuorosanoja pidemmälle. Kolmannessa esimerkissä he selviävät harjoituksen loppuun.

---

¹ Tutkimuksen teon aikana en löytänyt Omarin käsieleelle selkeää vastinetta Lähi-idän kulttuurille tyypillisten eleiden joukosta. Monissa kulttuureissa ojennettua avokämmentä voidaan pitää kutsuna yhteistyöhön, mutta koska Omar käyttää elettä mm. Mustafan ehdotuksen torjuntaan tai ohjeiden antoon Mustafalle, ele ei vaikuta ainakaan yksiselitteisesti yhteistyökutsulta.

3. AINEISTON ANALYYSI

Tutkimukseni ensimmäinen litteraattiesimerkki kuvaa Omarin, Mustafan ja opettajan käymää keskustelua ennen varsinaisen draamallisen harjoituksen aloittamista. Nimitän esimerkin kuvaamaa vaihetta orientaatio-osaksi, sillä sen aikana keskustelijat prosessoivat opettajan antamaa tehtävänantoa ja varmistavat tarkentavilla kysymyksillä ymmärtäneensä tehtävänannon oikein. Vaikka ensimmäisen litteraatin kohdalla kyse ei vielä ole varsinaisesta draamallisesta harjoituksesta, pyrin ensimmäisillä esimerkeillä havainnollistamaan niitä sanallisia ja sanattomia käytäntöjä, joilla Omar ja Mustafa lähtevät rakentamaan draamallista vuorovaikutustilannetta.

3.1 Tehtävään orientoituminen

Videon alussa opettaja antaa suullisen ohjeistuksen pitseriaharjoituksen suorittamisesta (rivit 1–7). Puheen aikana opettaja ojentaa Mustafalle paperin, joka toimii kuvitteellisen pitserian pitsalistana (ks. liite 2). Mustafa pitää listaa hetken kädessään ja laskee sen sitten pöydälle (rivi 8), jotta Omarin näkee sen. Mustafa ja Omar syventyvät lukemaan pitsalista verrattain pitkäksi aikaa, noin 22 sekunniksi. Tänä aikana he eivät muodosta katsekontaktia tai vuorovaikuta. Huolimatta siis suullisesta tehtävänannosta, molemmat puhujat hakevat ensisijaista tukea tehtävänannon ymmärtämiselle kirjallisesta pitsalistasta. Tämä viittaa siihen, että opettajan antama ohjeistus ei ole ollut riittävä tehtävän ymmärtämiseksi.

Esimerkki 1

```
01 OPE      no kumpi haluaa aloittaa toinen (0.4) tuota(.)
02          tilaa(.) pitsaa(.)eli sinä soitat um (.)
03          Φoletko Δsinä vaikka pitserian myyjäΦΔ
04 OPE      Φojentaa pitsalistan MUS----->Φ
05 MUS          Δks. OPE----->Δ
06 OPE      ΔSinä soitat ja voit kertoa mitä Δ(.)*Δ *millaisia
07          ruokia siellä on
```


Omarin rivillä 16 tuottama toinen kysymys ("mutta jos minä menen?") sekä sitä seuraava rivin 20 puhe ("ehkä vähän vaikea minulle") voidaan tulkita neuvotteluksi fiktiivisen vuorovaikutustilanteen säännöistä. Omar ilmaisee toteuttavansa harjoituksen mieluiten niin, että hän puhelinsoiton sijaan näyttelee tilanteen, jossa vierailee paikan päällä ja tilaa pitseriassa. Mahdollisena syynä Omarin ehdotukselle voi olla rivin 28 tieto siitä, ettei Omarilla ole tehtäväntekohetkellä puhelinta mukanaan. Omar myös korostaa tätä havaintoa kehollisesti kokeilemalla ensin taskujaan, katsoen taaksensa ja katsoen sitten opettajaan (rivit 30 ja 31) korostaen näin, ettei hänellä ole puhelinta (kuva 2).

Omarin toiminta saa opettajan ehdottamaan, että fyysisen puhelimen sijaan Omar voisi käyttää harjoituksessa yhtä pöydän kuvakorteista kuvitteellisesti puhelimeen. Opettaja myös ojentaa yhden kuvakorteista Omarille (rivit 40–42). Omar hyväksyy opettajan tarjoaman fiktiivisen laajennuksen ja mukautuu ehdotettuun työskentelytapaan (rivi 43). Vastatessaan Omarin esittämään kysymykseen opettaja näin vahvistaa Omarin käsityksen oikeaksi siitä, että harjoituksessa tulee käyttää puhelinta. Näin siis siitäkkin huolimatta, että osapuolet ovat samassa huoneessa eikä puhelimen käytölle ole välitöntä fyysistä edellytystä.

Esittämistään kysymyksistä huolimatta Omar näyttäytyy yhteistyöhaluisena ja myös hyväksyy opettajan tarjoaman ehdotuksen kuvakortin käyttämisestä harjoituksessa. Myös Omarin kehollinen toiminta osoittaa, ettei hän pyri kovin voimakkaasti kyseenalaistamaan opettajan ehdotusta: sekä rivien 12 ja 16 puheenvuorojen aikana Omar hymyilee puhuessaan opettajalle. Omar myös naurahtaa todetessaan puhelimensa puuttuvan (rivi 29).

Omarin esittämät kysymykset kuitenkin viivästyttävät tehtävän aloittamista ja myös Omarin kehollinen toiminta viittaa siihen, että hän pyrkii pitkittämään aloitusta. Omar esimerkiksi luo pitkän, riviltä 13 alkavan katseen opettajaan, joka jatkuu keskeytyksettä aina riville 24 asti. Katseellaan Omar pitää opettajan mukana vuorovaikutustilanteessa, jolloin varsinaisen keskusteluharjoituksen alkaminen estyy.

Keskustelun toinen osapuoli Mustafa viestii ensimmäisen litteraattiesimerkin aikana vain vähän. Toisin kuin Omar, Mustafa ei kohdistaa kysymyksiä opettajalle, vaan hänen katseensa on ensisijaisesti suuntautunut Omariin. Rivillä 14 Mustafa suuntaa Omariin yhtäjaksoisen katseen, joka päättyy vasta rivillä 26 Omarin napauttaessa pitsalistaa sormella ja katsoessa tämän jälkeen paperia (rivit 24 ja 25). Tällöin myös Mustafan katse siirtyy pitsalistaan (rivit 26 ja 27). Riviltä 32 eteenpäin Mustafan katse palaa uudelleen Omariin. Esimerkkien perusteella

Mustafa näyttäytyykin Omaria passiivisempänä kommunikoijana, joka nojautuu voimakkaasti puheliaampaan Omariin.

Mustafan ainoa puheosuus esiintyy rivillä 34. Tällöin Mustafa vastaa Omarin puhelinongelmaan ojentamalla oman puhelimensa Omarille (rivi 35) ja tarjoamalla näin ratkaisua Omarille. Omar kuitenkin vastaa Mustafalle arabiaksi, osoittaa puhelinta avokämменellä (kuva 3) ja tämän jälkeen nauraa lyhyesti (rivit 36 ja 37). Vaikka arabiankielisen osuuden merkityksestä ei ole varmuutta, toiminnallaan Omar ilmaisee torjuvansa Mustafan ehdotuksen. Tämän seurauksena Omar ja Mustafa myös kääntyvät toisistaan pois päin ja samalla siirtyvät kauemmaksi toisistaan (rivit 37–39). Omarin naurua seuraavan Mustafan hymyn (rivillä 39) voi niin ikään tulkita Mustafan nolostumiseksi.

Orientaatio-osan päättyessä Mustafa ja Omar ovat eri vaiheessa orientoitumisessaan. Omar on kysymyksillään ja kehollisella toiminnallaan osoittanut ymmärtäneensä tehtävänannon idean, jonka myötä hän on valmis harjoituksen aloittamiseen. Mustafa puolestaan ei ole edennyt tehtävän prosessoinnissaan yhtä pitkälle kuin Omar.

Kuva 2. "Missä minun puhelin?"

Kuva 3. Mustafan puhelimen torjuminen.

3.2. Ensimmäinen pitsantilaus

Esimerkissä 2 Omar ja Mustafa pyrkivät läpikäymään heille annetun vuorovaikutustilanteen. Tilanteen alussa Omar sanoo arabiaksi soittavansa nyt Mustafalle ja ilmaisee näin haluavansa

aloittaa vuorovaikutusharjoituksen (rivi 1). Samanaikaisesti hän myös näppäilee kädessään olevaa kuvakorttia imitoiden puhelimen näppäilyä, luo katsekontaktin Mustafaan ja osoittaa Mustafaa etusormellaan (rivi 2). Lopuksi hän vie kuvakortin korvalleen (rivi 6).

Esimerkki 2

```

01 OMA      *jalla (aani)          * *akhaabartekΔ          *
           No niin (minä)                               soitin sinulle.
02 OMA      *näpp. etus. kuvak.*, *ks. MUS., osoitt. MUS. etus.*
03 MUS                                           Δ ks. OMA--->24
04 MUS      joo
05 OMA      *joo Δ (0.5)          *          Δ
06 OMA      *vie kuvak. korvalle*
07 MUS      Δ ottaa puh. taskustaΔ
08 OMA      *[(terve)]          *
09 MUS      Δ[(--)] sitguul (.) bes a'teini-
           (--)] mitä sanoa (.) anna mulle vain-
10 OMA      *ks. MUS, pitää kuvak. korvalla*
11 MUS      Δks. OMA, pitää puh. kädessä--->17
12 OMA      *ante abul pitsa(.)guli(.)pitseria mal Mustafa(.)
13          Mustafa pitseria*
           Sinä olet pitsamies (.) sano (.) Mustafan pitseria (.)
14 OMA      *osoittaa ak. MUS, osoittaa ak. pöytää, heilauttaa
15          2x kättä----->*
16 MUS      ii. (.) ii.
           joo. (.) joo.
17 OMA      *jalla ähgi          Δ, Δ          *          Δ
           No niin puhu
18 OMA      *nyökkää, vie kuvak.korvalle*
19 MUS      pitää puh. kädessä->Δ, Δvie puhelimen korvalleΔ
20 MUS      joo terve
21 OMA      ääh:: *(.) (3.4) ää          *
22 OMA      *irvistää, ks. OPE 2x*
23 OMA      *he he [he he he he he* *£.hhhh£*
24 OMA      *ks. OPE, ks. ylös----->* *ks. MUS*
25 MUS      Δ[he he he he          Δ Δhe he he he he Δ
26 MUS      Δpuh. pois korvaltaΔ, Δkääntyy pois OMAΔ
27 OMA      * £ ajosta £          * ((tark. mahd. "alusta"))
28 OMA      *ravistaa päätä*

```

Omar aloittaa kielellisen vuorovaikutustilanteen sanomalla "terve" (rivi 8), mutta Mustafa keskeyttää hänet arabiankielisellä päällekkäispuhunnallaan (rivi 9). Toisin kuin Omar, Mustafa ei vaikutaan olevan vielä valmis aloittamaan vuorovaikutustilannetta ja hän vastaa vain osittain Omarin aloitusta ilmaiseviin signaaleihin: hän esimerkiksi vastaa Omarin

katsekontaktiin (rivi 3) ja ottaa puhelimen taskusta (rivi 7), mutta ei Omarin tavoin vie puhelinta korvalleen, vaan pitelee sitä kädessään (rivi 11). Tätä seuraava Mustafan koodinvaihto suomesta arabiaan aiheuttaakin ensimmäisen murtuman fiktiivisen vuorovaikutuksen kehikseen, jota Mustafan ei-kiellellinen toiminta myös korostaa. Myös Omar vaihtaa kieltä ja vastaa Mustafalle arabiaksi.

Sekä Mustafan että Omarin ratkaisu käyttää koodinvaihtoa näyttyy merkityksellisenä keskustelun alussa. Kaksi- ja monikielisissä keskusteluissa koodinvaihdolla voidaan ilmaista useita eri funktioita (Kalliokoski 2009: 318). Omarin ja Mustafan kohdalla sen voi ymmärtää olevan ennen kaikkea kielitaitoa paikkaava strategia, sillä arabia on heidän molempien lähtökieli, jolloin vaihtamalla tähän kieleen he pystyvät ilmaisemaan itseään suomea sujuvammin. Omarin rivillä 12 suorittama koodinvaihto onkin seurausta Mustafan avunpyynnöstä, joten Omarin voi päätellä hyödyntävän koodinvaihtoa vastataksaan Mustafalle selkeästi ja ymmärrettävästi.

Koodinvaihdolla voidaan ilmaista siirtymistä myös eri keskustelutilanteiden välillä (Kalliokoski 2009: 318). Esimerkiksi rivillä 1 tapahtuva Omarin koodinvaihto ajoittuu vuorovaikutuksen näkökulmasta kohtaan, jossa keskustelijat astuvat fiktiivisen vuorovaikutuksen kehikseen. Omar käyttääkin koodinvaihtoa myös merkitäkseen siirtymistä reaalityodellisuuden ja draamallisen harjoituksen välillä.

Mustafan rivillä 9 suorittama koodinvaihto tapahtuu puolestaan kohdassa, jossa hän tietoisesti haluaa keskeyttää vuorovaikutustilanteen. Omar tulkitsee Mustafan arabiankielisen puheosuuden ("mitä sanoa", "anna mulle vain-") ensisijaisesti pyynnöksi ja vastauksessaan mallintaa Mustafalle pitserianpitäjän tyyppillisen aloitusrepliikin sekä suomeksi että arabiaksi ("pitseria mal Mustafa, Mustafa pitseria") (rivit 12 ja 13). Mustafan voi siis tulkita nojaavan omassa vuorovaikutuksessaan taitavampaan Omariin ja toivovan Omarin mallintavan hänelle keskustelussa tarvittavia ilmaisuja.

Vaihtoehtoisesti syynä Mustafan koodinvaihdon voi olla myös se, ettei hän ole selvillä tehtävän roolijaosta. Omar ja Mustafa eivät esimerkiksi neuvottele keskustelutilanteen roolijaosta ennen tehtävän aloitusta ja tämä saattaa osaltaan johtaa siihen, että Mustafa pyytää Omarilta apua.

Päätös roolijaosta käy implisiittisesti ilmi ensimmäisen kerran, kun Omar rivillä 1 ilmaisee soittavansa nyt Mustafalle (kuva 4). Koska hän on se, joka soittaa, Omarin voi ymmärtää valinneen asiakkaan roolin. Vuorossa käytetty imperfekti ("minä soitin sinulle") luo mahdollisesti myös painetta vastapuolelle siitä, että Mustafa on toimintansa suunnittelussa

Kuva 4. "No niin minä soitin sinulle".

Kuva 5. "Sano Mustafan pitseria".

jo myöhässä. Kysymys rooleista nousee selkeämmin esiin Omarin rivin 12 kommentissa "sinä olet pitsamies", josta käy ilmi Omarin päättäneen Mustafan toimivan harjoituksessa pitserianpitäjänä. Omarin sävy on jossain määrin käskevä ("sano Mustafan pitseria") ja hän tehostaa viestiänsä jälleen osoittamalla avokämmenellä ensin Mustafaa ja sitten pöydällä olevaa pitsalistaa (kuva 5).

Varsinainen draamaharjoitus alkaa riviltä 17, kun Omar kehottaa Mustafaa arabiaksi aloittamaan puhumisen, johon Mustafa myös vastaa sanomalla suomeksi "joo terve" (rivillä 20). Tällä kertaa Omar ei kuitenkaan tuota keskustelun kannalta odotusten mukaista jatkoilmaisua. Rivillä 21 ilmenee sanahaku, kun Omar pyrkii jatkamaan vuorovaikutustilannetta tuottamalla kaksi diskurssipartikkelia sekä pitämällä pitkän (3.4 sekuntia) vuorovaikutuksettomaa tauon. Saman aikaisesti hän vilkaisee kahdesti opettajaan (rivi 22), joka ei kuitenkaan vastaa sanallisesti Omarille. Omar ei kykene ylittämään sanahakutilannetta, vaan ratkeaa nauramaan (rivillä 23) ja luo samalla katseen pois opettajasta ja Mustafasta kohti huoneen kattoa (rivi 24).

Naurulla ja liikehdinnällään Omar rikkoo draamallisen vuorovaikutuksen kehyksen, minkä seurauksena myös Mustafan draamallinen toiminta keskeytyy. Omarin nauraessa myös Mustafa alkaa nauraa (rivillä 25). Hän myös laskee puhelimen pois korvaltaan ja kääntyy

poispäin Omarista (rivi 26). Näin Mustafa vahvistaakin omalla kehollisella toiminnallaan Omarin aloittaman murtuman.

Mahdollisena syynä murtumalle saattaa tällä kertaa olla se, ettei Mustafa käytä Omarin sekä arabiaksi että suomeksi mallintamaa pitserianpitäjän tyyppillisestä keskustelunaloitusfraasia ("Sano Mustafan pitseria"). Tämän sijasta Mustafa vastaa Omarille "joo terve" (rivillä 20), mikä voi näyttäytyä Omarille odotusten vastaisena. "Joo terve"-ilmaus saattaa Mustafan sanomana aiheuttaa Omarissa myös uudelleen sekaannusta tehtävän roolijaossa, sillä Omar on itse käyttänyt aiemmin "terve"-ilmaisua toimiessaan asiakkaan roolissa.

Tilanteen luonteva jatkaminen edellyttäisi, että seuraavaksi jompikumpi puhujista esittelisi itsensä, minkä jälkeen keskustelijat voisivat siirtyä pitsan tilaamiseen. Omar kuitenkin ravistaa päätään ja toteaa "ajosta" (rivit 27–28) ilmaisten näin haluavansa ottaa harjoituksen alusta uusiksi.

3.3. Toinen pitsantilaus

Kolmannessa esimerkissä Omar ja Mustafa onnistuvat läpikäymään pitsantilausharjoituksen kokonaisuudessaan. Tällä kertaa Omar muuttaa aloitusrepliikkiään muistuttamaan numeropalveluun tai puhelinvaihteeseen tapahtuvaa soittoa (rivi 1). Tällä strategian muutoksella Omar pääsee nyt itse aloittamaan keskustelun asiakkaana ja kiertää samalla Mustafan mahdollisen "terve"-vastauksen. Puheenvuoro on myös kysymysmuotoinen, jolloin Omar pääsee myös itse käyttämään aiemmin Mustafalle mallintamaansa vastausta "Mustafan pitseria" (rivi 1).

Esimerkki 3

```
01 OMA      @JOO *(.) saisinko ΔMustafan pitseria@
02 OMA      *vie kuvakortin korvalle -->>
03 MUS      Δ *vie kännykän korvalle -->>
04 MUS      joo, minulla on [täällä
05 OMA      [he- mä haluan (.) minä haluan (.)
06          tilata (.) pitsa
07 MUS      joo ja (-)stä mitä muu?
08 OMA      mnää:: (2.2)
```

09 MUS haluat[ko juomaa?]
 10 OMA [vain pitsa-] ka- ka- kasvis (.) pitsa
 11 MUS ja haluatko muu?
 12 OMA ei muuta
 13 MUS juoma?* (1.5) *
 14 OMA *ks. ope*
 15 OMA *wäläk desenni šinu bii ši (.)* (--) he he hhh
sinä senkin kysy minulta mitä siinä on
 16 OMA *osoittaa ak. MUS----->*
 17 MUS minkäläinen [sinä haluaisi pitsa (.) normaali vai
 18 OMA *[e- ensin* *näitä (0.4) *
 19 mitä Δminä haluan (0.4)* joo.Δ
 20 OMA *ks. MUS->*, *napauttaa paperia->*
 21 MUS Δks. paperi----->Δ
 22 OMA haluan: (1.4) mm (0.4) tonnikala
 23 MUS joo
 24 OMA ja:: (0.4) katkarapu
 25 MUS joo
 26 OMA ja (.) oliivia
 27 MUS selvä
 28 OMA joo (1.2) ja ei tarvi muuta
 29 MUS Δblaablaablaablaa (0.3) Δ kakstoista euro
 30 MUS Δheiluttaa kättä v-o -->Δ
 31 OMA *mm kiitos
 32 MUS viisi minuuttia on tulee varmas(ti) sinulle*
 33 OMA *ks OPE ----->*
 34 OMA kiitos kiitos
 35 MUS *joo (.) heippa*
 36 OMA *ks. OPE----->*
 37 OPE hyvä hyvä

Omarin suorittama siirtymä orientaatiosta draamallisen vuorovaikutuksen kehikseen on jälleen nopea. Omar ilmaisee aloittavansa keskustelun painottamalla sanaa "joo" (rivi 1) ja viemällä miltei samanaikaisesti puhelimenä toimivan kuvakortin korvalleen. Mustafa seuraa toiminnassaan Omaria vieden myös kännykkänsä korvalle ja osoittaen näin olevansa valmis vuorovaikutustilanteeseen. Mustafa ei kuitenkaan ehdi vastaamaan Omarin kysymykseen, sillä Omar puhuu hänen vuoronsa päälle ja siirtyy jo varsinaiseen pitsan tilausvaiheeseen ("Mä haluan tilata pitsa") (rivit 5 ja 6).

Tämän jälkeen riveillä 7–14 keskustelussa on havaittavissa uusi murtuma, joskin vuorovaikutustilanne katkeaa vasta rivin 15 koodinvaihtoon. Rivillä 7 Mustafa tiedustele, mitä muuta Omar mahdollisesti haluaisi tilata pitsan lisäksi. Vastauksen sijaan Omar tuottaa pohtimista kuvaavan interjektion "mnää" ja pitää vuorovaikutuksettoman tauon (rivi 8).

Omarin jättäessä vastaamatta Mustafan kysymykseen Mustafa jatkaa keskustelua muuttamalla kysymystään ja kysyykin nyt, haluaako Omar tilata pitsan lisäksi jonkin juoman

(rivi 9). Omar vastaa tähän haluavansa pelkän pitsan, minkä jälkeen Mustafa palaa aiempaan kysymykseen ("ja haluatko muu?") rivillä 11 ja toistaa uudelleen myös kysymyksen tilattavasta juomasta ("juoma?") rivillä 13.

Vaikka Omar ymmärtääkin Mustafan esittämät kysymykset, niiden toisteisuus aiheuttaa hänessä epäröintiä ja Omar päättää lopulta keskeyttää vuorovaikutustilanteen. Rivillä 14 Omar hakee tukea tilanteen ratkaisemiseen katsomalla opettajaa, mutta opettaja ei kuitenkaan vastaa Omarille. Tämän seurauksena Omar vaihtaa jälleen keskustelukielen suomesta arabiaksi ja sanoo Mustafalle: "Sinä senkin! Kysy minulta, mitä siinä (pitsassa) on" (rivi 15).

Koodinvaihtoilmauksellaan Omar pyrkii ohjaamaan Mustafaa noudattamaan sitä asioiden käsittelyjärjestystä, jonka hän itse kokee tilanteeseen parhaiten sopivaksi. Omar on jo aiemmin kohdistanut käskymuotoista puhetta Mustafalle (esimerkki 2, rivit 12 ja 13) ja käyttää nyt uudelleen imperatiivia ("kysy minulta"), jolla hän ottaa keskustelua ohjaavan roolin itselleen. Toisaalta Omar myös pehmentää voimakasta kehotustaan naurulla (rivi 15).

Mustafa puolestaan hyväksyy Omarin ehdotuksen ja hänen seuraava kysymyksensä suuntautuu nyt pitsaan. Mustafa ei tuota prototyyppisesti ennustettavaa ilmausta (esimerkiksi: "mitä täytteitä haluat?"), mutta rajaa kysymyksen Omarin odotusten mukaisesti käsittelemään pitsaa: "Minkälainen sinä haluaisi pitsa? Normaali vai?" (rivi 17).

Sen sijaan Omar pitäytyy edelleen vuorovaikutustilanteen ulkopuolella. Hän ilmaisee voimakkaasti haluavansa keskustelun suuntautuvan pitsan täytteisiin sanomalla: "Ensin näitä mitä minä haluan", napauttaen samanaikaisesti kädellään pitsalista (rivit 19 ja 20). Omar ohjaakin voimakkaasti Mustafaa kohdistamaan huomionsa pitsalistaan, johon Mustafa myös suuntaa katseensa (rivi 21).

Mustafan katsoessa listaa Omar tuottaa itse vastauksen pitsatäytteistä. Hän luettelee valitsemansa täytteet yksi kerrallaan ja ilmaisee lopuksi tilauksensa päättymisen painokkaalla ilmauksella ("ja ei tarvi muuta") (rivit 22–28). Tämän jälkeen Mustafa vastaanottaa hänen tilauksensa heiluttamalla kättään vasemmalta oikealle sekä tehostamalla liikettä "blaablaablaa"-ilmauksella. Kädenliike imitoi mahdollisesti kassakoneen näppäilyä ja ääni näppäilystä tai laskemisesta syntyvää ääntä (rivit 29 ja 30). Mustafa myös ilmoittaa Omarin tilauksen hinnan sekä pitsan toimitusajan (rivi 32).

Tämän jälkeen Omar kiittää Mustafaa, Mustafa hyvästelee Omarin ja keskustelu päättyy (rivit 34 ja 35). Fiktiivisen asetelman päättymistä korostaa myös Omarin opettajaan muodostama katseyhteys, joka ilmenee ensimmäisen kerran jo ennen Mustafan viimeistä puheenvuoroa (rivi 33) ja uudestaan Mustafan viimeisen puheenvuoron aikana (rivi 36). Omar vaikuttaakin kiirehtivän tilanteen päättymistä, sillä katsekontaktilla hän osoittaa jo siirtyvänsä fiktiivisen tilanteen ulkopuolelle, vaikka hänen keskusteluparinsa puhuu vielä. Opettaja odottaa kuitenkin Mustafan puheenvuoron loppuun ja vahvistaa sitten tilanteen päättymisen kommentillaan ”hyvä hyvä” (rivi 37).

4. PÄÄTÄNTÖ

Tutkimuksessani olen selvittänyt, kuinka alkeistasoiset suomenoppijat rakentavat fiktiivisen vuorovaikutustilanteen kehyksen ja millaisia vaiheita kuvitteellisen keskustelun läpikäymiseen kuuluu.

Vuorovaikutustilanteen aloitus osoittautui keskustelun haastavimmaksi osioksi. Opettajan puhuttua Omarin ja Mustafan huomio kohdistui pitkäksi aikaa paperiseen pitsalistaan, josta keskustelijat hakivat selvennystä tehtävänannolleen. Myös puhujien erilainen toiminta kertoi siitä, että heidän ymmärryksensä tehtävänannosta erosivat toisistaan. Omar esimerkiksi osoitti ymmärtäneensä tehtävän idean suuntaamalla opettajalle useita kysymyksiä, kun taas Mustafan vuorovaikutus oli vähäistä. Tässä harjoituksessa opettajan antama suullinen tehtävänanto osoittautuikin tilanteen kannalta riittämättömäksi.

Havainnot korostavat ymmärrettävän tehtävänannon tärkeyttä. Käytännön opetusarjessa tehtävän ymmärrettävyyttä voisi lisätä esimerkiksi tarjoamalla samaa kielellistä informaatiota sekä puhutussa että kirjoitetussa muodossa. Opettaja voi myös kohdentaa opiskelijoille tarkistavia kysymyksiä, joiden avulla hän selvittää, ovatko opiskelijat ymmärtäneet tehtävänannon ideaa. Tehtävän suorittamisen sujuvuutta lisäävänä strategiana olisi voinut käyttää myös esimerkiksi videoidun mallikeskustelun tai jaksoihin jaetun keskustelun tarkastelua ennen tehtävän suorittamista.

Keskustelulliset murtumakohdat ilmenevät odotusten mukaisesti erityisesti keskustelun aloituksen yhteydessä. Syinä murtuman ilmenemiselle voivat olla paitsi sanahaut, myös epäselvyys harjoituksessa tarvittavista ilmaisuista. Esimerkiksi ensimmäisen murtuman syynä on Mustafan epäröinti harjoituksessa tarvittavista suomenkielisistä fraaseista. Murtuman ylittymisen jälkeen keskustelu katkeaa uudelleen Omarin sanahakuun. Tällöin murtuman syynä saattaa olla myös Mustafan odotusten vastainen toiminta, sillä hän ei käytä Omarin mallintamaa keskustelun aloitusstrategiaa.

Vuorovaikutuksen murtumien määrä vaikuttaa vähenevän sitä mukaa, mitä pidemmälle puhujat etenevät fiktiivisessä asetelmassaan. Esimerkin 3 alussa Mustafan esittämä merkitykseltään monitulkintainen kysymys, ”mitä muu?” ei johda välittömään keskustelun katkeamiseen, vaan puhujat jatkavat vuorovaikutusta varsin pitkään ennen varsinaista murtumaa. Omar esimerkiksi pitäytyy asiakkaan roolissa ja vastailee pitserianpitäjänä toimivan Mustafan kysymyksiin, vaikka ilmaiseekin kehollisella toiminnallaan olevansa

tyytymätön keskustelun kulkuun. Myös Mustafa välttelee keskustelun katkeamista varioimalla kysymyksiään.

Koska murtumien määrä vaikuttaa vähenevän keskustelun edetessä, ymmärrettävän tehtävänannon tulisi painottaa erityisesti keskustelun alussa tarvittavia rakenteita ja fraaseja. Opettaja voisi esimerkiksi mallintaa tyypillisiä pitsantilausasetelmassa käytettäviä fraaseja. Alkeistasoisten oppijoiden kohdalla keskustelussa tarvittavat fraasit voisi myös tarjota kirjallisessa muodossa, jolloin he voisivat pitää niitä näkyvillä harjoituksen aikana.

Omarin ja Mustafan toteuttamassa keskustelussa ilmeillä ja kehollisilla eleillä on keskeinen keskustelua rakentava ja ylläpitävä tehtävä. Useimmissa esimerkeissä ei-kielellisen vuorovaikutuksen tarkoitus on vahvistaa ja korostaa omaa suullista vuorovaikutusta. Näin on esimerkiksi kohdassa, jossa Omar torjuu Mustafan puhelimen kielellisesti ja osoittamalla puhelinta avokämmenellä. Sen sijaan tutkimukseni perusteella kielellisen ja ei-kielellisen toiminnan välillä ei juurikaan ilmene ristiriitaa.

Keskustelun murtumakohdissa ei-kielellinen toiminta osoittautuu kielellistä toimintaa voimakkaammaksi signaaliksi. Näin on esimerkiksi esimerkin 3 tilanteessa, jossa Omar ohjaa kädenliikkeellä Mustafan kiinnittämään huomionsa pöydällä olevaan paperiin, vaikkei puheellaan kehotakaan Mustafaa katsomaan paperia.

Tutkimukseni tulokset alleviivaavat toimivan ja monimuotoisen tehtävänannon tärkeyttä sekä korostavat erityisesti opettajan roolia tehtävänannossa. Alkeistasoisille oppijoille opettaja näyttäytyy selkeänä kohdekielellistä tukea tarjoavana auktoriteettina. Tutkimukseni osoittaa, että vaikka alkeistasoisten suomenoppijoiden kielellinen vuorovaikutus on usein rajallista, he käyttävät monipuolisesti erilaisia ei-kielellisen keskustelun strategioita.

Tässä tutkimuksessa tarkasteltiin ainoastaan yhtä ICFLI-korpuksen kauppaharjoitusvideoista. Olisikin mielenkiintoista laajentaa tutkimusnäkökulma korpuksen muihin videoihin ja esimerkiksi tarkastella muiden alkeistasoisten puhujien kehollista toimintaa. Käyttävätkö esimerkiksi muut videoidut puhujat Omarin ja Mustafan tavoin kehollista toimintaa suullisen vuorovaikutuksen vahvistamiseen sekä murtumakohdan ylittämiseen?

Mahdollinen jatkotutkimusaihe voisi myös olla kulttuurisen näkökulman mukaan tuominen: mitkä käytetyistä eleistä ovat yleismaailmallisia ja mitkä esimerkiksi puhujien lähtökulttuuriin paikantuvia? Onko toisaalta eri kulttuuritaustaisten suomenoppijoiden kehollisessa toiminnassa havaittavissa määrällisiä tai laadullisia eroja?

LÄHTEET

AHONEN KAARINA 1994: *Draama. Nyt. Kirjoituksia ilmaisukasvatuksen alalta*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston täydennyskoulutuskeskus ja opettajankoulutuslaitos.

BROUWER CATHERINE E. 2003: Word Searches in NNS–NS Interaction: Opportunities for Language Learning? *The Modern Language Journal* 87, iv, s. 534–545.

ECKE PETER 1999: Tip-Of-The Tongue States with Foreign Language Words: Resolution Types and Word Strategies. *Arizona Working Papers in Second Language Acquisition and Teaching*. Volume 7. SLAT Student Association. s. 55–69.

HADDINGTON PENTTI – KÄÄNTÄ LEILA (toim.) 2011: *Kieli, keho ja vuorovaikutus. Multimodaalinen näkökulma sosiaaliseen toimintaan*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

KALLIOKOSKI JYRKI 2009: Koodinvaihto ja kielitaito. Kalliokoski J., L. Kotilainen & P. Pahta (toim.), *Kielet kohtaavat*. s. 309–330. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

KERÄNEN ANJA 2018: Murtumakohdat S2-oppijoiden improvisaatioharjoituksissa. Lehti L., P. Peltonen, S. Routarinne, V. Vaakanainen & V. Virsu (toim.), *Uusia lukutaitoja rakentamassa - Building New Literacies*. AFinLAN vuosikirja 2018. Suomen soveltavan kielitieteen yhdistyksen julkaisuja n:o 76. Jyväskylä. s. 184–205.

LEINONEN IVANA (tekeillä): Multimodal resources and L1 insertions as a part of a word searches in everyday ELF interactions.

LILJA NIINA 2010: *Ongelmista oppimiseen - Toisen aloittamat korjausjaksot kakkoskielisessä keskustelussa*. Jyväskylä University Printing House, Jyväskylä.

<https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/25630/9789513941161.pdf?sequence=1>
(viitattu 8.3.2020)

LINDHOLM CAMILLA – STEVANOVIC MELISA– PERÄKYLÄ ANSSI 2016: Johdanto. – Melissa Stevanovic ja Camilla Lindholm (toim.) *Keskusteluanalyysi, Kuinka tutkia sosiaalista toimintaa ja vuorovaikutusta*. s. 9–30. Tampere: Vastapaino.

MONDADA, LORENZA 2016: Conventions for multimodal transcription.
https://franzoesistik.philhist.unibas.ch/fileadmin/user_upload/franzoesistik/mondada_multimodal_conventions.pdf

PAANANEN JENNY 2019: *Yhteisymmärryksen rakentaminen monikulttuurisilla lääkärin vastaanotoilla*. Grano Oy – Turku. www.utupub.fi/handle/10024/146764 (Viitattu 6.3.2020)

RUUSUVUORI JOHANNA 2016: Katse. Melissa Stevanovic & Camilla Lindholm (toim.) *Keskustelunalyysi, Kuinka tutkia sosiaalista toimintaa ja vuorovaikutusta*. s. 9–30. Tampere: Vastapaino.

ROSSANO FEDERICO– BROWN PENELOPE– LEVINSON STEPHEN 2006: Gaze, questioning and culture. Jack Sidnell (toim.) *Conversation Analysis: Comparative Perspectives*. Studies in Interactional Sociolinguistics 27. s. 187–249. Cambridge: Cambridge University Press.

SAARANEN-KAUPPINEN – ANITA PUUSNIEKKA ANNA 2006: *KvaliMOTV- Menetelmäopetuksen tietovaranto* [verkkójulkaisu]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto [ylläpitäjä ja tuottaja]. www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L7_3_6_6.html (Viitattu 14.2.2020.)

SEPPÄNEN EEVA-LEENA 1998: Vuorovaikutus paperilla. – Liisa Tainio (toim.), *Keskustelunalyysin perusteet* s. 18–31. Tampere: Vastapaino.

STANISLAVSKI, KONSTANTIN 2011: *Näyttelijän työ*. Suom. Kristiina Repo. Helsinki: Tammi.

VENTOLA MARJO-RIITTA 2005: *Draamaa ja teatteria yhteisöissä*. Helsinki: Helsingin ammattikorkeakoulu.

LIITE 1. Keskustelunanalyttiset litterointimerkit

Puheen litterointi:

.	laskeva intonaatio
↑	seuraava sana lausuttu ympäristön puhetta korkeammalta
£	hymyillen sanottu jakso
?	nouseva intonaatio
he he	naurua
e::i	äänteen venytys
.hhh	sisäänhengitys; yksi h-kirjain vastaa 0.1 sekuntia
hhh	uloshengitys
[	päällekkäispuhunnan alku
]	päällekkäispuhunnan loppu
(.)	mikrotauko (alle 0.2 sekuntia)
(0.5)	mikrotaukoa pitempi tauko; pituus on ilmoitettu sekunnin kymmenesosina
(-)	jakso, josta ei saa selvää
((yskii))	litteroijan selityksiä tai kommentteja

(Seppänen 1997: 22-23.)

Kehollisen toiminnan litterointi:

Φ	Opettajan kehollinen toiminta
*	Omarin kehollinen toiminta
Δ	Mustafan kehollinen toiminta
*--->	merkityn symbolin kehollinen toiminta jatkuu rivin yli
--->*	kunnes sama symboli saavutetaan
---	kehollisen toiminnan kesto
>>	kuvailtu toiminta alkaa ennen puheosuuden alkua
--->>	kuvailtu toiminta jatkuu vielä puheosuuden päätyttyä
fig	Keskustelun kohta, josta kuvakaappaus on otettu

(Mondada 2016: 1.)

Litteroinnissa käytetyt sanojen lyhenteet:

OMA	Omar
MUS	Mustafa
OPE	Opettaja
ks.	”katsoo”
puh.	puhelin
kuvak.	kuvakortti

LIITE 2. Pitsalista

PIZZERIA

1. Opera Special

Kinkku, tonnikala, katkarapu

2. Frutti di Mare

Tonnikala, katkarapu, simpukka

3. Quattro Stagioni

Kinkku, herkkusieni, katkarapu, tonnikala

4. Tropicana

Kinkku, ananas, aurajuusto

5. Vegetariana

Herkkusieni, ananas, paprika

6. Oma valinta

Valitse kolme täytettä

HAMPURILAISATERIA

Sisältää ranskalaiset ja juoman

KEBAB

Sisältää ranskalaiset ja juoman

SALAATTI

Kreikkalainen salaatti tai kanasalaatti